

## **ВІДГУК**

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора Біди Олени Анатоліївни на дисертацію БЕРЛАДИН ОЛЬГИ БОГДАНІВНИ «ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

**Актуальність обраної теми.** Актуальність дослідження зумовлена соціально-економічним розвитком Української держави, процесами інтеграції в загальноєвропейський освітній простір, які спричиняють нові вимоги до якості знань молодших школярів, модернізації підготовки фахівців початкової школи сільської місцевості. Особливої гостроти дана проблема набуває в умовах сьогодення, пов'язаних із децентралізацією управління, демографічною кризою, оптимізацією шкільної мережі, зростаючою конкуренцією за надання освітніх послуг. Поза сумнівом, якісне вирішення цього питання не можливе без критичного осмислення історичного досвіду розвитку шкіл, зокрема, початкових, історико-педагогічних знань про особливості та проблеми функціонування початкових шкіл сільської місцевості України в хронологічних межах другої половини ХХ – початку ХХІ століття, узагальнення та творчого використання цього досвіду, що розширить можливості визначення перспектив модернізації початкової школи сільської місцевості в руслі єдиного освітнього простору.

Початкова ланка загальної освіти сільської місцевості, яка завжди була і залишається фундаментом системи національної освіти, не може розвиватися за аналогією до міської школи, не може відставати від змін, що відбуваються в освітньому просторі України та світу. Тому досліджувана Берладин Ольгою Богданівною проблема розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) – є досить важливою і актуальною в процесі реформування сучасної системи освіти.

Тема дисертації виконана в контексті досліджень Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та є складовою комплексної теми «Реалізація філософії людиноцентризму в сучасній національній освіті» (номер державної реєстрації 0113U002224) і затверджена вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 9 від 25.03.2010 року).

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації**

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується результатами дослідження, здійсненого дисертантом і в цілому не викликає сумніву.

Обґрунтованою і логічною є структура дисертації, яка презентована вступом, 3-ма розділами, висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел (299 найменувань, у т. ч. архівні матеріали), додатками на 70 сторінках.

Загальний обсяг дисертації становить 298 сторінок, із яких 198 – основного тексту. Робота містить 2 таблиці і 3 рисунки.

Зміст кожного розділу підпорядковано меті та завданням дослідження, а підсумками є наукові висновки.

Ольга Богданівна на високому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету, завдання, методи дослідження.

Не викликає сумніву чітка структура дисертації, усі частини якої спрямовані на досягнення поставленої мети. Зміст роботи логічний і послідовний, простежує проблему розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).

Обґрунтованість і достовірність отриманих результатів дослідження і його висновків обумовлені теоретико-методологічними позиціями, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів наукового пошуку.

Відповідно до мети дисертаційної роботи визначено її завдання, для реалізації яких автором проаналізовано значний масив наукової, навчально-методичної літератури. Принагідно відзначити вміння автора узагальнювати й систематизувати дослідницький матеріал, архівні матеріали. Вражає фактологічна насиченість змісту дисертації, побудованій на потужній джерельній базі.

Об'єкт і предмет дослідження адекватні меті та завданням роботи.

**Дисертацію презентує високий рівень наукової новизни, де автором уперше** зроблено спробу системного історико-педагогічного аналізу тенденцій розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (другої половини ХХ – початку ХХІ століття), визначено і схарактеризовано періодизацію, етапи, модель розвитку досліджуваного явища у зазначених хронологічних межах; *розкрито* генезу, сутність, історіографію, джерельну базу дослідження, роль і місце школи в соціальній інфраструктурі села; *узагальнено* конструктивний історико-педагогічний досвід і персоніфіковані ідеї та розкрито можливості їхньої трансформації в умовах реформування сучасних закладів загальної середньої освіти першого ступеня сільської місцевості в Україні; *окреслено* перспективи ефективного моделювання й провідні тенденції подальшого розвитку таких початкових шкіл, механізми модернізації фахової підготовки та професійного розвитку вчителя початкової школи сільської місцевості в сучасних умовах розбудови системи освіти України; *уточнено і конкретизовано* понятійно-термінологічний апарат («початкова школа сільської місцевості», «малокомплектна початкова школа», «малочисельна школа»); у науковий обіг *уведено* статистичні матеріали щодо змін мережі початкових шкіл сільської місцевості, кількості учнів, маловідомі праці, архівні документи, методичну літературу, що ілюструють істотні зміни досліджуваного феномену у визначених хронологічних межах; *набули подальшого розвитку* дослідження офіційного

дискурсу освітньої політики України другої половини ХХ – початку ХХІ століття щодо тенденцій розвитку початкової школи сільської місцевості у взаємозв'язку соціальних, економічних, культурних і педагогічних чинників.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що воно певною мірою дозволяє заповнити прогалини в історико-педагогічному полі розвитку початкової школи сільської місцевості в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття; за результатами дослідження запропоновано авторський спецкурс «Актуальні проблеми початкової школи сільської місцевості» та обґрунтовано доцільність його впровадження у практику післядипломної педагогічної освіти для підвищення рівня фахової кваліфікації вчителів початкових шкіл сільської місцевості.

### **Вірогідність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій**

Вірогідність одержаних автором наукових результатів не викликає сумніву, оскільки вони цілком адекватні суті та конкретним завданням дослідження, досягнуті завдяки системному використанню комплексу взаємопов'язаних дослідницьких методів і ґрунтовній джерельній базі. Одержані дисертантом результати достатньо переконливо представлено у висновках до розділів та загальних висновках, які відповідають найважливішим положенням рецензованого дослідження та поставленій меті.

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

### **Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях**

Зміст автореферату повністю відповідає основним положенням дисертації, а 17 публікацій автора з достатньою повнотою відображають основні положення й висновки дисертації, праці цілком відповідають встановленим вимогам.

Обсяг і зміст дисертації показують, що робота є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, і свідчать про професійну зрілість автора.

Шляхом наукового узагальнення автором на основі історико-педагогічного аналізу наукових джерел, архівних матеріалів, нормативно-правової бази з'ясовано генезу, сутність, понятійно-термінологічний апарат дослідження, схарактеризовано роль і місце початкової школи сільської місцевості в соціальній інфраструктурі села.

Проаналізовано основні підходи щодо вибору джерельної бази історико-педагогічного дослідження; проведено міждисциплінарний відбір історіографічних джерел, зумовлений сутнісними особливостями розвитку загальноосвітнього навчального закладу І ступеня сільської місцевості на основі хронологічного і проблемно-тематичного підходів.

Ретроспективний аналіз історико-педагогічних джерел дозволив автору окреслити періодизацію педагогічної думки в Україні, вплив соціальних, економічних, демографічних, культурних, педагогічних чинників на розвиток досліджуваного феномену, механізмів державного регулювання розвитку шкільної освіти в сільській місцевості, виокремлення і характеристики періодів та послідовних етапів розвитку початкових шкіл сільської місцевості у другій половині ХХ – початку ХХІ століть. З'ясування тенденцій розвитку початкової школи сільської місцевості у визначених хронологічних межах дослідження перебуває у двох площинах і стосується як радянської доби (друга половина ХХ століття – до 1991-го року), так і становлення системи освіти в незалежній Україні (1991–2015 рр.), що уможливорює виокремлення сукупності показників, які відображають внутрішню логіку поступу початкової школи сільської місцевості цього часового періоду.

Історичну послідовність розвитку початкової школи сільської місцевості в окреслених хронологічних межах умовно визначених та охарактеризованих періодів і послідовних етапів відображено у форматі схематичної моделі, спрямованої на розкриття досліджуваного процесу, взаємозв'язку чинників, тенденцій, показників розвитку закладів загальної освіти І ступеня сільської місцевості, забезпечуючи тим самим наукову структуру.

На основі прогресивного історико-педагогічного досвіду в окреслених хронологічних межах дослідження здійснено моніторинг конструктивних персоніфікованих ідей, досліджено теоретико-методологічні засади моделювання розвитку сучасних початкових шкіл сільської місцевості, проаналізовано варіативні типи закладів загальної освіти сільської місцевості, зокрема: навчально-виховний комплекс «початкова школа – дитячий садок», «школа – родина»; «освітній округ», модель гуцульської школи, окреслено тенденції їхнього розвитку, розкрито можливості впровадження сучасних освітніх технологій у навчально-виховне середовище з метою підвищення конкурентоспроможності навчальних закладів сільської місцевості. Висвітлено ключові аспекти та механізми модернізації фахової підготовки вчителів початкової школи сільської місцевості в умовах євроінтеграції, забезпечення неперервності їхнього подальшого професійного розвитку.

Ольга Богданівна узагальнила персоніфіковану характеристику новаторського досвіду, виокремила ідеї педагогічного новаторства в теорії та практиці сільської школи, узагальнила історико-педагогічний досвід модернізації підготовки фахівця початкової школи сільської місцевості в окреслених хронологічних межах, окреслила перспективи ефективного моделювання розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні.

Цінним є те, що розроблено та впроваджено в післядипломну освіту вчителів початкових шкіл сільської місцевості спецкурс «Актуальні проблеми початкової школи сільської місцевості».

Виклад матеріалу в науковій роботі логічний та послідовний, має науковий характер та прикладне значення. Для тексту дисертації характерними є змістова завершеність, цілісність і зв'язність, вмiле апелювання фактами.

Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що автор дослідження має нестандартне мислення і вміє самостійно працювати, аналізувати та узагальнювати накопичений матеріал, робити самостійні висновки.

### **Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.**

Високо оцінюючи дисертацію, вважаємо за доцільне висловити окремі міркування, що виникли в процесі рецензування роботи й вимагають окремих уточнень і пояснення.

1. У параграфі 1.2. «Історіографія, джерельна база та понятійно-термінологічний апарат дослідження» ґрунтовно висвітлено вітчизняну історіографію, проте дисертантці варто було б проаналізувати доробок іноземних авторів.
2. Вважаємо, що робота значно виграла б, якби у ній було подано аналітично-порівняльну таблицю трактування понять «початкова школа сільської місцевості», «малокомплектна початкова школа», «малочисельна школа».
3. На наш погляд, доцільно було б критерії, на яких ґрунтується авторська періодизація, подати у більш розгорнутому вигляді, з розкриттям параметрів їхнього виділення.
4. За результатами дослідження автором запропоновано авторський спецкурс «Актуальні проблеми початкової школи сільської місцевості» та обґрунтовано доцільність його впровадження тільки у практику післядипломної педагогічної освіти для підвищення рівня фахової кваліфікації вчителів початкових шкіл сільської місцевості.  
Але дане дослідження, на наш погляд, є цінним для проведення якісної підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних закладах вищої освіти на бакалаврському та магістерському рівні.
5. Відповідно до концептуальних засад дослідження, Ольгою Богданівною, зосереджено увагу на можливостях використання вітчизняного та зарубіжного (британського) досвіду в підготовці фахівців початкової школи. Вважаємо, що зміст роботи значно поліпшився б, за умови більш детального висвітлення європейського досвіду. Варто було б розглянути позитивні моменти даного питання і в інших країнах Європейського союзу.

Водночас вважаємо, що вказані зауваження та побажання мають дискусійний характер та не знижують загальної позитивної оцінки дослідження Берладин Ольги Богданівни.

**Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів»**

На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота Берладин Ольги Богданівни «Тенденції розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор – Берладин Ольга Богданівна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор  
кафедри початкової освіти Черкаського  
національного університету  
імені Богдана Хмельницького

О. А. Біда

Підпис О.А. Біди завіряю.

Учений секретар Черкаського національного  
університету імені  
Богдана Хмельницького, кандидат  
економічних наук, доцент



Н. О. Андрусyak